

*Комарова Тетяна В'ячеславівна,
доцент кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук
e-mail: komarova.tetyana.ukr@gmail.com*

ЗАКОНОДАВСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ВПЛИВ ПРАКТИКИ СУДУ ЄС НА СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Незважаючи на автономію процесуальних національних систем, в останні роки можна спостерігати гармонізацію національних процесуальних законодавств, яка торкнулася і сфери цивільного процесу. У даний час не можна не констатувати існування такої галузі, як європейський цивільний процес, цілями якого є гармонізація цивільного процесуального права в країнах ЄС задля ефективної реалізації права ЄС та кооперація національних судів держав-членів між собою¹. Оскільки судова кооперація в рамках ЄС сприяє гармонізації судочинства та, враховуючи швидке географічне поширення ЄС, так чи інакше вона стає інструментом спрощення процесу інтеграції, що є необхідним для функціонування внутрішнього ринку. Тобто в цьому відношенні є сенс говорити про формування європейського цивільного процесу в тому аспекті, що формується певні

¹ Див.: Van Rhee C.H. Civil Procedure: A European Ius Commune? // European Review of Private Law. – 2000. – Vol. 4. – P. 589-611; Hazard J. C., Taruffo M., Stürner R., Gidi A. Introduction to the Principles and Rules of Transnational Civil Procedure // International Law and Politics. – Vol. 88. – 2001. – P. 769-784; Freudenthal M. The Future of European Civil Procedure // Electronic Journal of Comparative Law. – 2003. – Vol. 7.5. – Режим доступу до журналу: <http://www.ejcl.org/ejcl/75/art75-6.html>; Lanni A. The Future of Community Justice // Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review. – 2005. – Vol. 40. – P. 359-405. Щодо міжнародного аспекту оптимізації цивільного правосуддя див.: Оптимизация гражданского правосудия России / С.Л. Дегтярев и др.; под ред. В.В. Яркова. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – С. 151-174.

стандарти та механізми, які забезпечують функціонування інтеграційного правопорядку ЄС, гармонізацію національного законодавства із правом ЄС та кінець-кінцем – впевненість громадян у однаковому ставленні до них на території всього Союзу.

Слід наголосити, що в межах ЄС йде судова кооперація, направлена на гармонізацію цивільного процесу, а певним чином навіть на певну уніфікація. Судова кооперація поміж 28 правовими системами у межах ЄС слугує впевненості громадян Союзу, які виграли справу, що рішення суду буде визнано судами інших держав-членів та ефективно виконано на цих територіях. Така судова кооперація значною мірою стосується сфери цивільного судочинства, оскільки, перш за все, через здійснення правосуддя в цивільних справах національними судами реалізуються принципи верховенства та прямої дії права ЄС та забезпечується становлення інтеграційного правопорядку.

Правовою основою для вироблення актів, метою яких є гармонізація цивільного процесуального права держав – членів ЄС та кооперація їх судових органів, була Брюссельська конвенція щодо юрисдикції, визнання та виконання рішень по цивільних і комерційних справах 1968 р., яка становила основу судової кооперації в сфері цивільного процесу¹. У 1988 р. вона була доповнена Луганською конвенцією, що розповсюдила її дію на держави – учасниці Європейської зони вільної торгівлі, які не є членами ЄС (Швейцарія, Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн)². За задумом ініціаторів укладання Луганської конвенції вона мала стати інструментом інтеграції також із державами Центральної та Східної Європи, але приєдналася до неї тільки Польща у 2000 р. і тільки лише після 10 років переговорів. Саме тому у 2007 р. була прийнята нова Луганська конвенція, яка замінила собою попередню конвенцію.

Крім того, до компетенції Ради та Комісії ЄС входять повноваження щодо прийняття відповідних рішень у вищезгаданій сфері шляхом видачі регламентів. Skorиставшись цим повноваженням, у 2000-х роках Рада прийняла ряд актів, серед яких особливо слід виділити Регламент № 44/2001 (Брюссель-I) щодо юрисдикції, визнання та виконання рішень по цивіль-

¹ Аналіз Брюссельської конвенції див.: Geimer R. The Brussels Convention – Successful Model and Old-timer // *European Journal of Law Reform*. – 2002. – Vol. 4, No. 1. – P. 19-34.

² Аналіз Луганської конвенції див.: Killias L. The Lugano Convention and Its Relevance for Arbitration // *European Journal of Law Reform*. – 2002. – Vol. 4, No. 1. – P. 119-133.

них і комерційних справах, який замінив собою Брюссельську конвенцію та дещо лібералізував і спростив процес визнання та виконання рішень іноземних судів¹. Доповнили Регламент № 44/2001 численні акти Ради: Регламент № 1348/2000 щодо обороту в державах-членах судових та позасудових документів у цивільних і комерційних справах, Регламент № 1206/2001 щодо кооперації судів держав-членів по збиранню доказів у цивільних та комерційних справах, Регламент № 2201/2003 щодо юрисдикції та звернення до виконання судових рішень по шлюбно-сімейних спорах (Брюссель-III), Регламент № 805/2004 щодо створення Європейського виконавчого листа по безспірних вимогах тощо². Крім того, значним кроком для розвитку цивільного процесу в ЄС стало прийняття Регламенту № 1896/2006 щодо введення Європейського наказного провадження. Крім того, Рада прийняла Рішення № 2001/470, яке утворює Європейську судову мережу по співробітництву судів у цивільних та комерційних справах, яка встановлює робочі контакти та запроваджує консультації, сприяє розробці пропозицій щодо видання відповідних регламентів Ради. Відповідно до цих актів виконання судових рішень або визнання судових виконавчих ордерів у іншій державі-члені не вимагають авторизацій або додаткових судових дій. Прийняття цих актів вплинуло, наприклад, на те, щоб Цивільний процесуальний кодекс Німеччини був доповнений Главою 11, яка має назву «Судова кооперація в Європейському Союзі».

Тож після прийняття цих актів цивільний процес у рамках ЄС перестав регулюватися міжнародними договорами, що підтвердило його автономність. Ці акти почали слугувати втіленню принципу ефективного судового захисту не тільки в судах країни проживання громадянина ЄС або його країни громадянства.

Але це були лише перші кроки інститутів ЄС по регулювання окресленої сфери. Безперечно, значний крок вперед по уніфікації було зроблено із прийняттям у 2010 р. Стокгольмської програми щодо уніфікації цивільного

¹ Щодо детального аналізу змін, який вніс у європейський цивільний процес Регламент № 44/2001 див.: Storme M. A Single Civil Procedure for Europe: A Cathedral Builders' Dream // *Ritsumeikan Law Review*. – 2005. – No. 22. – P. 87-100; Stadler A. From the Brussels Convention to the Regulation № 44/2001: Cornerstones of a European Law of Civil Procedure // *Common Market Law Review*. – 2005. – Vol. 42. – P. 1637-1661.

² Щодо аналізу цього Регламенту див.: Crifo C. First Steps Towards the Harmonization of Civil Procedure: The Regulation Creating a European Enforcement Order for Uncontested Claims // *Civil Justice Quarterly*. – 2005. – Vol. 24. – P. 200-223.

судочинства, в рамках якої було модернізовано концепцію європейського цивільного судочинства і було прийнято ряд актів, які замінили собою або доповнили вищеназвані акти¹.

Джерелом європейського цивільного процесу є не тільки вищеназвані акти, але й судова практика Суду ЄС². За нашими підрахунками він виніс близько 100 преюдиціальних рішень щодо тлумачення Брюссельської конвенції та в кожному рішенні містяться правові принципи європейського цивільного процесу, які складають його базу. Суд ЄС часто посилається на ст. 18 Договору про функціонування ЄС, яка забороняє дискримінацію з підстав національної належності в якості підстави для незастосування процесуальних норм національного права, які прямо чи опосередковано

¹ На даний час діють наступні Регламенти у сфері цивільного судочинства: Регламент № 2015/848 щодо проваджень у справах про неплатоспроможність, Регламент № 1206/2001 щодо кооперації судів держав-членів по збиранню доказів у цивільних та комерційних справах, Регламент № 2201/2003 щодо юрисдикції, визнання та виконання судових рішень по сімейних справах та справах щодо обов'язків батьків, Регламент № 805/2004 щодо єдиного європейського виконавчого листа, Регламент № 1896/2006 щодо введення Європейського наказного провадження, Регламент № 861/2007 щодо порядку вирішення дрібних спорів, Регламент № 1393/2007 щодо передачі судових та позасудових документів по цивільним та комерційним спорам, Регламент № 4/2009 щодо аліментних зобов'язань, Регламент № 1259/2010 щодо співробітництва у сфері застосування законів про розлучення та окремого проживання подружжя, Регламент № 650/2012 щодо юрисдикції, застосованого права, визнання та виконання рішень по питаннях спадкування та щодо створення Європейського сертифікату наслідування, Регламент № 1215/2012 щодо юрисдикції, визнання та виконання рішень по цивільних та комерційних справах, Регламент № 1024/2012 щодо адміністративного співробітництва в рамках інформаційної системи внутрішнього ринку. Коментар до деяких цих актів див.: Ізарова І.О. Науково-практичний коментар до цивільного процесуального законодавства Європейського Союзу: перші загальноєвропейські процедури розгляду і вирішення цивільних та комерційних справ транскордонного характеру — видачі Європейського судового наказу й вирішення дрібних спорів. Частина 1 / І. О. Ізарова ; пер. з англ. І. О. Ізарової, А. В. Сизової. — Київ ; ВД «Дакор», 2016. — 308 с.

² Детальний аналіз практики Суду ЄС щодо формування європейського цивільного процесу див.: Pieri S. The 1986 Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters: the Evolution of the Case Law of the Court of Justice // *Common Market Law Review*. – 1997. – Vol. 34. – P. 867–893.

ущемляють права іноземних учасників цивільного процесу. Так, Суд ЄС у рішенні від 1 липня 1993 р. по справі *Hubbard v Hamburger*¹ визнав дискримінаційними положення ст. 110 ГПК Німеччини в старій редакції, яка накладала тільки на іноземців зобов'язання по забезпеченню процесуальних витрат, а у рішенні від 10.02.1994 по справі *Mund & Fester v Hatrex*² таким було визнано положення ст. 917, яка надавала право на накладення арешту на майно іноземного відповідача з місцем знаходження у ЄС.

У контексті розглянутої проблеми кооперації національних судів і Суду ЄС у сфері цивільного процесу цікавим є питання щодо співпраці цих судових органів з українськими. На наш погляд, виходячи з європейського вектору інтеграції України та набуття чинності Угоди про асоціацію можливо ставити питання про суттєвий розвиток судового співробітництва між судами України та ЄС.

У цьому відношенні слід відмітити, що в нормативних актах ЄС з питань цивільного процесу регламентується, перш за все, співробітництво між державами – членами ЄС. При цьому відчувається необхідність розширення цієї кооперації за межі Союзу. Питання з розширення співпраці можуть бути вирішені шляхом переговорів і мають бути відтворенні у відповідних угодах. В принципі, можна передбачати, що в перспективі є реальним прийняття конвенції ЄС - Україна за аналогією з Брюссельською конвенцією або приєднання України до чинної Луганської конвенції 2007 р. На Всесвітньому Конгресі Міжнародної ради з досліджень Центральної та Східної Європи у Берліні (2005 р.) учасники прийняли Резолюцію, у якій передбачена необхідність розробки такої конвенції.

Як можна висувати, кооперація між Судом ЄС та національними судами держав-членів є визначальним чинником інтеграційного правопорядку і представляє собою певну систему, яка кристалізувалася у тривалому процесі розвитку практики застосування норм права ЄС та силою Європейської спільноти в цілому. Між судовими органами ЄС функціонально розподілена компетенція та кожен із них виконує свою роль у механізмі функціонування інтеграційного правопорядку. У контексті цього зауважимо, що євроінтеграційні устремління держав мають значення не лише для

¹ Рішення Суду ЄС по справі 20/92, *Anthony Hubbard (Testamentvollstrecker) v Peter Hamburger* [1993] ECR I-3777.

² Рішення Суду ЄС по справі 398/92, *Mund & Fester v Hatrex Internationaal Transport* [1994] ECR I-467.

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПИ: РЕФОРМА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

розуміння механізмів розподілення ролей та функцій між різними ланками влади Європейського Союзу. Розширення економічних, гуманітарних відносин, інтернаціоналізація ринку праці призводить також до взаємодії національних та інтеграційного правопорядків. І тому в реальній європейській правовій практиці суттєве значення мають норми ЄС та рішення Суду ЄС, його кооперація з національними судами, що в сукупності закладає засади інтеграції процесуальних систем та формування європейського цивільного процесуального права.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“КИЄВО-МОГИЛІАНСЬКА АКАДЕМІЯ”

ФАКУЛЬТЕТ ПРАВНИЧИХ НАУК

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**УКРАЇНА НА ШЛЯХУ
ДО ЄВРОПИ:
РЕФОРМА ЦИВІЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

*Київ
7 липня 2017 р.*

Київ
ВД Дакор
2017

УДК 347.9(477)
ББК 67.9(4Ук)310
У58

У58 Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства.
Зб. наук. праць. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.) / за заг. ред.
І. О. Ізарової, Р. Ю. Ханик-Посполітак. – Київ : ВД Дакор, 2017. – 238 с.

ISBN 978-617-7020-48-5

У збірнику містяться тексти наукових доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства», присвяченої обговоренню проекту Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23 березня 2017 року.

УДК 347.9(477)
ББК 67.9(4Ук)310

ISBN 978-617-7020-48-5

© Національний університет
“Києво-Могилянська академія”, 2017